

FLYGTNINGE-FAMILIER I EKSIL

Cand.psych. Ulrik Jørgensen og cand. psych. Lars Koberg Christiansen

For nogle år siden var "den typiske flygtning" en enlig yngre mand fra Mellemøsten. Nu ankommer der stadig flere flygtningefamilier, og samtidig har mange af de flygtninge, der ankom alene, efterhånden fået deres koner og børn til landet ved familiesammenføring.

For de fleste familier er det en stor støtte, at de har hinanden i eksilet, og genforeningen med længe savnede familiemedlemmer er en stor lykke.

Men efter en tid opstår der ofte kriser og svære problemer i flygtningefamilien. Problemerkarakter og omfang afhænger af, hvilke ubearbejdede traumer og konflikter familien har lagt bag sig, og hvilke udfordringer den møder i eksilet.

Vi har derfor brug for at vide, hvad det vil sige for en familie fra f.eks. Mellemøsten at leve i eksil i et vesteuropæisk samfund som det danske, og vi har brug for at kende de faser, flygtningefamilien gennemgår.

Migrationsprocessen foregår i et kontinuum over fem faser:

1. Den forberedende fase.
2. Selve flugten.
3. Periode med overkompensation.
4. Periode med dekompensation.
5. Trans-generations-fænomener.

Modellen er udviklet af Carlos E. Sluzki (1979) og er generel, uafhængig af kulturspecifikke forhold. Vi vil i den følgende gennemgang koncentrere os om de første fire faser, da vores viden om flygtningefamiliernes videre skæbne er for begrænset.

1. DEN FORBEREDENDE FASE

Den forberedende fase starter med de begivenheder, der leder op til flugten.

I mange familier har en eller begge forældre været fængslet. Børnene er blevet passet af andre, og der har været stor ængstelse for forældrenes skæbne og ingen eller ringe mulighed for kontakt.

Andre familier har levet i et krigs- område, hvor dagligdagen har været præget af nød, afsavn og frygt. Måske er et eller flere af familiens medlemmer omkommet i krigen. Der har under alle omstændigheder været begivenheder, som har påvirket familielivet og familiedynamikken i negativ retning.

Mange faktorer virker afgørende for, hvorledes en familie gennemlever den forberedende fase: hvordan arrestationen af et familiemedlem er foregået, om børnene har overværet den, om de evt. har set faderen blive slået eller huset raseret.

Det er også afgørende, om der efterfølgende kan tales om de pinagtige begivenheder eller ej i familien, om der er megen angst, skam, vrede eller had knyttet til, hvad familien har været udsat for.

Hvorvidt selve flugten opleves som traumatisk afhænger endvidere af, om den er velforberedt og planlagt eller sker over hals og hoved, som det ofte er tilfældet. Hvem har taget beslutningen om at flygte? Har mand og kone været enige om flugten? Eller er flugten især foranlediget af den enes situation?

Alle disse omstændigheder påvirker hvert enkelt familiemedlem. ligesom familiens fremtidige liv påvirkes af, om følelserne bearbejdes i familien. Det er specielt vigtigt at være opmærksom på børnenes oplevelser af det skete og på, om der er plads til deres spørgsmål og følelser?

2. FLUGTEN

Flugten kan have været så udramatisk, at børnene har troet, at det var starten på en ferie. Eller den kan have været dramatisk, angst- og stressfyldt. Har familien overhovedet vidst, hvor flugten gik hen? Eller har man taget det første fly til hvor som helst? Er flugten gået direkte til bestemmelsesstedet eller via mellemlande? Hvorledes er forældrenes angst og usikkerhed formidlet til børnene?

Præasylfasen, hvor familien i et modtagerland venter på at få sin ansøgning om asyl behandlet, er en særlig fase af flugten. Familien befinder sig i en slags ingenmandsland. Ventetiden er en stor belastning og undertiden uhyggelig lang, og den første følelse af ren lettelse over at være sluppet væk efterfølges på ny af usikkerhed.

Der kan derfor let ske krakeleringer i forældrenes evne til at rumme alle børnenes forvirrede følelser, og det kan være svært - om ikke umuligt - at skabe de trygge rammer for børnene, som de har så meget mere behov for netop i denne situation.

I præasylfasen deler familiens medlemmer ofte et enkelt rum og er ofte totalt henvist til hinandens selskab. Nok er de omgivet af mange andre, der er i samme situation, men de kommer som regel fra andre kulturer. Der er meget lidt eller ingen ting at tage sig til for både børn og voksne. Dertil kommer, at familien mødes med mistro af eksillandets myndigheder. Den udsættes for forhør og begrænsninger, som svarer dårligt til flugtens forestillinger om frihed.

3. PERIODE MED OVERKOMPENSATION

De mest elementære behov er nu i fokus. Der er meget lidt plads til de følelser, der knytter sig til de mange tab, familien har lidt.

Familien vil ofte klynge sig til de kendte normer og værdier, og adfærdsformer, holdninger og karakteristika i familien forstærkes. Rollerne befæstes så at sige. Alt efter om familielivet tidligere har været præget af f.eks. nærhed eller distance, vil enten nærheden eller distancen forstærkes, og religionen får større betydning, hvis familien er religiøs.

Bevidsthedsfeltet indsnævres på den måde i familien. Det nye land og problemerne i forbindelse hermed erkendes ikke. Man kan sige, at der er dårlig overensstemmelse mellem familiens forventninger og realiteterne.

4. PERIODE MED DEKOMPENSATION

Nu skal familien tage fat på eksilets hovedopgave: nemlig at genskabe sin nye realitet, som ideelt set går ud på at sikre kontinuitet og egen identitet i størst mulig forenelighed med de nye omgivelser.

Det er en vanskelig og konfliktfyldt periode, hvor tidligere og nuværende normer støder sammen. Ofte vil de enkelte familiemedlemmer tilegne sig det nye samfunds normer på forskellig tid, og orienteringen mod enten fortiden eller fremtiden vil polariseres. Ofte vil den ene af familiens medlemmer isolere sig i sin sorg og sit savn efter hjemlandet. Den anden oplever derimod fortiden og alt, hvad der hører til denne, som en trussel mod de mange nye muligheder.

For mange flygtningefamilier betyder flugten, at familien må omstille sig fra et liv i en storfamilie til et liv som en kernefamilie. Men familien har ingen tradition for far-mor-børnfamilien og har ikke udviklet de adfærdsformer, der er nødvendige i en kernefamilie. Her kan vi f.eks. nævne samarbejdet mand og kvinde imellem eller verbal kommunikation forældre og børn imellem.

Flugten og mødet med eksillandet betyder således tab af kendte roller og af det netværk, disse roller har udspillet sig i. Der vil derfor næsten altid knytte sig en oplevelse af social isolation for alle familiens medlemmer til eksilsituationen. Børnene føler sig måske fremmede over for forældrene, fordi de hurtigere tilegner sig sproget og de nye omgangsformer. Moderen har mistet sit betydningsfulde sociale netværk af andre kvinder og familiemedlemmer, mens faderen har mistet sin status som forsørger og med det sin sociale identitet og sin kønsidentitet.

Alle disse ændringer truer ikke alene det enkelte familiemedlems selvfølelse og naturlige autoritet, men indvirker også på hele familiedynamikken. Der er stor risiko for, at familien opløses i denne periode. hvor de netop har så stor brug for hinanden

RÅD TIL SAGSBEHANDLEREN

Rådgivningsarbejdet må tage sit udgangspunkt i den vanskelige opgave, det vitterligt er, at omplante en familie fra en kulturel sammenhæng til en anden. Der må være en accept af, at det er en langvarig proces og, af at der er faser i denne proces, som synes at være uomgængelige.

I rådgivning og behandling af flygtningefamilier - ikke mindst fra islamiske kulturer - må man gribe tingene an på en anden måde, end vi er vant til med danske familier.

Det er vigtigt at respektere de autoritetsforhold, der traditionelt gør sig gældende i familien, således at man ikke medvirker til yderligere at udhule de enkelte familiemedlemmers status, og det er vigtigt at fornemme sig frem til, hvilke emner der specielt er omgærdet med diskretion mand-kone imellem og børn-forældre imellem. Man kan ikke uden videre overføre og anvende en behandlingsmodel, der bygger på åbenhed i kommunikationen, hvis åbenhed aldrig har været familiens tradition.

I nogle tilfælde må man indrette sin behandling efter, at faderen er familiens autoritet og talerør. Derfor er det ham, man må satse på en kontakt med. I andre tilfælde må man

acceptere, at børnene ikke kan inddrages i behandlingen. Nogle gange kan det være nødvendigt at tale med familiens medlemmer enkeltvis i lang tid, før egentlige familiesamtaler kan gennemføres.

Igen handler det om ikke at lægge sig rigtigt fast på en bestemt model på forhånd, men at møde familien der, hvor familien er og på en måde, familien kan acceptere. Skabes der god kontakt med familien, vil det efterhånden være muligt at konfrontere familien med de danske normer og værdier for familieliv, og at hjælpe dem med en tilegnelse af de elementer, som må skønnes nødvendige for, at den kan fungere som familie i Danmark.

Litteratur:

Migration and family conflict / Carlos E. Sluzki. - Family Process, 1979, vol. 18(4). - s. 379-90.

Artiklen er udgivet af Mellempøkeligt Samvirke i serien "Dokumentation om indvandrere", nr. 3/1990 med temaet "Psykosociale arbejdsmetoder i rådgivning og behandling af flygtninge".